SEADA BRKAN
Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet
Sarajevo, Bosna i Hercegovina
seadab66@gmail.com

DRAGO ŽUPARIĆ
Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet
Sarajevo, Bosna i Hercegovina
drago.zuparic1@gmail.com

UDC: 821.14′02:821.124].091

POETIKA OPADANJA: TRANSFORMACIJE MITA O DOBIMA ČOVJEČANSTVA KOD HEZIODA, VERGILIJA, TIBULA I OVIDIJA

Sažetak. – Mit o dobima čovječanstva ne predstavlja samo jednu od temeljnih mitoloških shema antičke književnosti, nego i jedan od njezinih najsnažnijih modela promišljanja povijesnosti ljudske egzistencije, jer kroz sliku postupnoga opadanja artikulira temeljnu napetost između izgubljene božanske blizine i sadašnjega stanja ljudske ograničenosti. Ovaj rad analizira prikaz dobâ čovječanstva u djelima Hezioda, Vergilija, Tibula i Ovidija te ispituje način na koji ovi autori preuzimaju i reinterpretiraju tradicionalni mitološki model. Temeljna zajednička značajka njihovih prikaza jest koncepcija postupnoga moralnog opadanja čovječanstva, koje započinje zlatnim dobom kao stanjem prvotnoga sklada, a završava željeznim dobom obilježenim radom, nasiljem i raspadom društvenoga poretka. Heziod oblikuje najrazrađeniji model, koji obuhvaća pet uzastopnih naraštaja, dok Ovidije taj niz reducira na četiri doba, uklanja herojski naraštaj i time dodatno naglašava kontinuitet opadanja. Vergilije i Tibul preoblikuju ovu tradiciju u dihotomijski model, u kojem prijelaz iz Saturnova u Jupiterovo doba označava početak povijesnoga postojanja obilježenoga radom i smrtnošću. Analiza pokazuje da mit o dobima u antičkoj književnosti ne predstavlja samo prikaz mitske prošlosti, nego služi kao poetički model interpretacije ljudskoga položaja u svijetu.

Ključne riječi. – mit o dobima čovječanstva, zlatno doba, zeljezno doba, Heziod, Ovidije, Vergilije, Tibul, antička književnost.

Uvod

Mit o dobima čovječanstva zauzima središnje mjesto u antičkoj književnoj tradiciji kao jedan od temeljnih poetskih modela interpretacije ljudske egzistencije. U tom smislu mit ne funkcionira prvenstveno kao narativ o izgubljenoj prošlosti, nego kao hermeneutički okvir koji omogućava antičkim autorima da sadašnje stanje čovjeka protumače kao onto-

loški promijenjeno stanje, definirano radom, smrtnošću i nepovratnim gubitkom prvotne harmonije. Pripovijest o prijelazu iz prvotnoga sklada u stanje egzistencijalne ograničenosti oblikuje se kao model kojim antički autori tumače temeljnu razliku između božanskoga i ljudskoga načina postojanja.

Najstariji i ujedno najutjecajniji prikaz ovoga mita nalazi se u Heziodovu didaktičkom spjevu *Poslovi i dani*, gdje se ljudska povijest oblikuje kao niz uzastopnih naraštaja koji označavaju postupno udaljavanje od prvotne blizine s bogovima. Ova shema uspostavlja temeljni interpretativni okvir koji će rimski pjesnici preuzeti, ali i temeljito preoblikovati. U njihovim djelima mit o dobima gubi obilježja isključivo kozmološkoga prikaza i poprima funkciju poetskoga sredstva refleksije o povijesnoj egzistenciji čovjeka. Kako u novijoj studiji pokazuje Van Noorden, mit o dobima u antici nikada nije bio fiksna dogma, već svojevrsno „igralište" (playing field) na kojem su pjesnici kroz aluzije i varijacije preispitivali kulturne i političke vrijednosti svoga vremena.[1]

U ovome radu mit o dobima analizira se iz književno-antropološke i poetičke perspektive, s posebnim naglaskom na njegovu funkciju kao modela interpretacije ljudskoga položaja u svijetu. Polazna teza ovoga rada jest da rimski pjesnici ne preuzimaju heziodovski model kao neutralnu mitološku predaju, nego ga svjesno reinterpretiraju kako bi kroz njega artikulirali vlastito razumijevanje povijesnosti ljudske egzistencije, pri čemu mit prestaje biti kozmološki narativ o prošlosti i postaje poetički model refleksije o sadašnjem ontološkom statusu čovjeka. Mit se pritom oblikuje kao književni konstrukt koji omogućava artikulaciju promijenjenoga shvaćanja ljudske prirode.

Središnje istraživačko pitanje rada stoga jest na koji način Vergilije, Tibul i Ovidije preoblikuju heziodovski model postupnoga opadanja čovječanstva te kakve implikacije te reinterpretacije imaju za razumijevanje ljudske egzistencije. Posebna će se pažnja posvetiti promjeni funkcije mita, odnosno prijelazu iz tradicionalnoga mitološko-antropološkog prikaza ljudske prošlosti u poetički model. Time se pokazuje da mit o dobima u rimskoj književnosti ne funkcionira samo kao prikaz davne prošlosti, nego kao sredstvo refleksije o sadašnjem stanju čovjeka i njegovu odnosu prema izgubljenomu poretku božanske harmonije.

1. Heziod i model pet naraštaja

Heziod (Ἡσίοδος), pjesnik koji je djelovao krajem VIII. i početkom VII. stoljeća pr. Kr., prvi je autor koji sustavno iznosi mit o dobima čovječanstva. Njegov prikaz nalazi se u didaktičkom spjevu *Poslovi*

[1] Van Noorden 2014. Ovo je ključna novija studija koja objašnjava upravo ono što je tema rada – kako su kasniji autori (osobito rimski) „preigravali" i mijenjali Heziodov mit.

i dani (Ἔργα καὶ ἡμέραι), gdje pjesnik, u okviru moralno-poučnog izlaganja upućenog svome bratu Perzu, prikazuje ljudsku povijest kao niz uzastopnih naraštaja koji se međusobno razlikuju po svojim moralnim obilježjima i odnosu prema bogovima.

Heziod razlikuje pet naraštaja ljudi: zlatni, srebrni, brončani, herojski i željezni. Ova podjela ne predstavlja hronološki prikaz povijesnih razdoblja u stvarnom smislu, nego mitološki model koji objašnjava sadašnje stanje čovječanstva kao rezultat postupnoga opadanja.

a) Zlatni naraštaj[2]

Zlatni naraštaj (χρύσεον γένος) predstavlja početno i idealno stanje ljudskoga postojanja. Ljudi ovoga naraštaja žive u vrijeme Kronove vladavine, u stanju potpune sigurnosti i sklada. Heziod ih opisuje kao bića koja žive poput bogova, oslobođena rada, patnje i starosti. Zemlja im spontano daje plodove, bez potrebe za obradom, a smrt dolazi tiho i bez boli, poput sna.

Nakon smrti pripadnici ovoga naraštaja ne nestaju, nego nastavljaju postojati kao zaštitnički duhovi (δαίμονες), koji bdiju nad ljudima i nadgledaju pravednost. Time Heziod zlatnom naraštaju pripisuje poseban ontološki status, koji ih približava božanskoj sferi.

Zlatno doba ovdje ne označava samo idealizirano stanje blagostanja, nego ontološki drukčiji način postojanja, u kojem granica između ljudskoga i božanskoga još nije uspostavljena.

b) Srebrni naraštaj

Srebrni naraštaj (ἀργύρεον γένος) označava prvi stupanj opadanja. Ljudi ovoga naraštaja stoje niže od pripadnika prethodnoga naraštaja, kako po svojim moralnim obilježjima, tako i po odnosu prema bogovima.

Heziod naglašava njihovu nerazumnost i nedostatak pobožnosti. Budući da ne poštuju bogove niti im prinose žrtve, Zeus ih uništava. Nakon smrti dobivaju niži oblik postojanja od pripadnika zlatnoga naraštaja.

Ovim naraštajem započinje proces udaljavanja čovječanstva od prvotnoga sklada.

c) Brončani naraštaj

Brončani naraštaj (χάλκεον γένος) predstavlja daljnji stupanj opadanja. Ljudi ovoga naraštaja obilježeni su nasiljem i ratničkim načinom života. Njihovo oružje i oruđe izrađeni su od bronce, što simbolizira njihovu ratobornu narav.

---

[2] Evelyn-White 2002; Glavičić 2005. U radu se za Heziodove *Poslove i dane* koristi prijevod Branimira Glavičića.

Heziod ih opisuje kao bića snažne tjelesne konstitucije, ali grube i nasilne naravi. Njihova sklonost nasilju dovodi do njihova samouništenja.

Ovaj naraštaj označava pojavu nasilja kao dominantnog obilježja ljudske egzistencije.

d) Herojski naraštaj

Herojski naraštaj (γένος ἡρώων) predstavlja iznimku u općem nizu opadanja. Heziod ga opisuje kao pravedniji i plemenitiji od prethodnoga brončanog naraštaja.

Njegovi pripadnici jesu junaci tebanskoga i trojanskoga ciklusa. Iako su smrtni, nakon smrti dobivaju posebnu sudbinu: neki od njih nastavljaju živjeti na otocima blaženih (μακάρων νῆσοι), gdje uživaju u blaženstvu.

Uvođenje herojskoga naraštaja pokazuje da Heziod prilagođava mit o dobima postojećoj epskoj tradiciji, koja junacima pripisuje poseban status.

e) Željezni naraštaj

Željezni naraštaj (σιδήρεον γένος) predstavlja posljednju i najnižu fazu ovoga procesa. Ovom naraštaju pripada i sam pjesnik.

Heziod opisuje ovo razdoblje kao vrijeme obilježeno radom, patnjom i moralnim opadanjem. Ljudi žive u stanju stalnoga napora i nesigurnosti, a društveni odnosi obilježeni su nepravdom i nasiljem.

Posebno mjesto u ovom prikazu zauzima motiv napuštanja zemlje od strane božanskih sila, poput Pravde (Δίκη), što simbolizira konačni prekid između ljudskoga i božanskoga svijeta.

Heziod ovdje oblikuje jednu od najutjecajnijih pesimističkih filozofija povijesti u zapadnoj tradiciji, u kojoj se ljudska povijest ne prikazuje kao napredak, nego kao nepovratni proces ontološke degradacije.

f) Značenje Heziodova prikaza

Heziodov prikaz dobâ čovječanstva predstavlja temelj kasnije antičke tradicije. Njegov model oblikuje ljudsku povijest kao proces postupnoga opadanja, u kojem se sadašnje stanje objašnjava kao posljedica gubitka prvotnoga sklada. Heziodova struktura pritom nije izraz pukoga pesimizma: u okviru retorike opomene i poticaja upućene Perzu mit dobiva izrazito etičku funkciju, usmjerenu na afirmaciju pravednosti u sadašnjem, željeznom dobu.[3]

Mit ovdje funkcionira kao interpretativni okvir koji omogućava pjesniku da sadašnje stanje ljudske egzistencije objasni kao posljedicu ontološkoga prekida između ljudskoga i božanskoga svijeta. Time Heziod uspostavlja model koji će kasnije preuzeti i reinterpretirati rimski pjesnici.

[3] González 2018, 157–174.

Prikaz pet naraštaja (stihovi 109–201) oblikuje cjelovitu viziju ljudske povijesti kao postupnog moralnog i duhovnog propadanja. Iz prvotnoga stanja sklada i blizine s bogovima čovječanstvo se kreće prema sve većoj udaljenosti, obilježenoj nasiljem, nepravdom i gubitkom temeljnih vrijednosti. Željezni naraštaj, kojemu pripada i pjesnik, prikazan je kao najniža tačka toga procesa, lišena nade u obnovu pravednoga poretka. Ova je shema snažno utjecala na kasniju književnost, posebno na Ovidija,[4] koji u *Metamorfozama* preuzima sličnu podjelu, ali bez Herojskog naraštaja, čime dodatno naglašava ideju neprekinutoga nazadovanja.

2. Vergilije i prijelaz iz Saturnova u Jupiterovo doba

Vergilije (*Publius Vergilius Maro*, 70.–19. pr. Kr.) se ubraja među najistaknutije i najutjecajnije pjesnike rimske književnosti. Rođen je 70. godine pr. Kr. u blizini Mantove, u sjevernoj Italiji, a njegovo je stvaralaštvo snažno obilježilo kulturni horizont Rima u razdoblju dubokih političkih promjena i uspostave carskoga poretka. Vergilijeva poezija nije samo umjetnički izraz, nego i važan element u oblikovanju rimskog kulturnog identiteta.

Među njegovim najpoznatijim djelima posebno se ističu *Bukolike* (*Eclogae*), zbirka od deset pastirskih pjesama koje, oslanjajući se na helenističke uzore, idealiziraju seoski život i istražuju odnos između prirode, pjesništva i ljudske sudbine. Slijede *Georgike*, didaktički spjev o poljoprivredi, radu i čovjekovom odnosu prema zemlji, u kojem praktične pouke nadilaze svoju neposrednu svrhu i prerastaju u razmišljanje o radu, redu i ljudskoj odgovornosti. Njegovo najopsežnije i najambicioznije djelo, *Eneida*, napisano po uzoru na homerski ep, prikazuje lutanja trojanskoga junaka Eneje i njegovo poslanje utemeljenja budućega Rima, čime pjesnik uspostavlja mitsku genealogiju rimske države.

Vergilijevo pjesništvo odlikuje se izrazitom refleksivnošću, profinjenim osjećajem za prirodu i izraženom sviješću o povijesnoj sudbini zajednice. U njemu se isprepliću melanholični tonovi, filozofska promišljanja i suptilna politička dimenzija, zbog čega je njegovo djelo ostavilo trajan utjecaj ne samo na rimsku, nego i na cjelokupnu europsku književnu tradiciju, postavši jednim od njezinih temeljnih uporišta.

Mit o dobima čovječanstva kod Vergilija pojavljuje se u drukčijem obliku nego kod Hezioda. Dok Heziod razvija složeni model pet uzastopnih naraštaja, Vergilije taj mit reducira na temeljnu opoziciju između dvaju stanja: prvotnoga stanja sklada, koje se povezuje sa Saturnovom vladavinom, i kasnijega stanja obilježenoga radom i naporom, koje započinje dolaskom Jupiterove vlasti.

[4] Miller 1916, I, 89–150.

Kod Vergilija rad ne funkcionira jednostavno kao kazna, ali ni kao jednoznačno pozitivan princip, nego kao ambivalentna sila koja istodobno definira ljudsku egzistenciju i svjedoči o njezinu padu. Kako ističe Hardie, Vergilije razvija viziju u kojoj se ljudska povijest definira upravo kroz prihvaćanje rada kao temeljnoga obilježja smrtnoga postojanja.[5]

a) Vergilije i prijelaz iz Saturnova u Jupiterovo doba

Vergilije neposredno nakon toga opisuje stanje koje je prethodilo ovoj promjeni:

> *Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:*
> *ne signare quidem aut partiri limite campum*
> *fas erat; in medium quaerebant…*
>
> (Verg. *G.* I, 125–127)
>
> Prije Jupitera nijedan ratar nije obrađivao polja; nije čak bilo dopušteno ni obilježavati ni dijeliti zemlju međama: sve su stjecali za zajedničku upotrebu.
>
> (Naš prijevod)

Ovi stihovi prikazuju stanje u kojem rad i privatno vlasništvo još ne postoje. Zemlja se ne obrađuje niti je podijeljena među ljudima. Izraz *in medium quaerebant* dodatno naglašava ovaj aspekt zajedništva. Ljudi uzimaju ono što im je potrebno iz zajedničkih dobara, bez potrebe za radom ili vlasništvom. Time Vergilije uspostavlja jasnu opoziciju između dva bitno različita oblika ljudskoga postojanja. Prvotno stanje obilježeno je spontanim obiljem prirode, odsutnošću rada i nepostojanjem privatnoga vlasništva, dok kasnije razdoblje, koje započinje Jupiterovom intervencijom, uvodi rad, podjelu zemlje i nove oblike ljudske ovisnosti o vlastitome naporu. Ovaj prijelaz ne označava samo promjenu u materijalnim uvjetima života, nego temeljnu preobrazbu ljudske egzistencije, kojom čovjek definitivno napušta stanje izvorne blizine s prirodom i ulazi u povijesni svijet obilježen trudom, brigom i društvenim razlikama.

b) Značenje Jupiterove intervencije

Jupiterova intervencija označava temeljni prijelom u ljudskom postojanju. Uvođenjem rada ljudski život dobiva novo obilježje, koje ga jasno razlikuje od prvotnoga stanja. Hardie ističe da Vergilije razvija ideju

---

[5] Hardie 1998, 30–50. Mnogi suvremeni autori naglašavaju da je *labor* u *Georgikama* često opisan pridjevom *improbus* (uporan, ali i bezobziran, nemilosrdan). Rad ne vodi nužno moralnom boljitku, već je borba s prirodom koja se uvijek opire. Vergilijev prikaz rada nije isključivo pozitivan/formativan, već sadrži i elemente tragedije i iscrpljenosti. Usp. Thibodeau 2011.

da rad definira povijesni identitet čovjeka nakon gubitka prvotne harmonije.[6]

Najjasniji prikaz ovoga prijelaza nalazi se u prvome pjevanju *Georgika*, gdje Vergilije opisuje trenutak u kojem Jupiter uvodi rad kao temeljno obilježje ljudskoga života:

Pater ipse colendi
haud facilem esse uiam uoluit, primusque per artem
mouit agros, curis acuens mortalia corda
nec torpere graui passus sua regna ueterno.

(Verg. *G.* I, 121–124)[7]

Sam je Otac htio da put obrađivanja ne bude lak, i prvi je umijećem pokrenuo polja, oštreći brigama smrtnička srca, i ne dopustivši da mu kraljevstvo obamre u teškoj tromosti.

(Naš prijevod)

U ovim stihovima Jupiter se prikazuje kao božanstvo koje svjesno prekida prvotno stanje spontanoga obilja. Uvođenje rada (*colendi viam*) ne predstavlja slučajnu promjenu, nego namjeran čin kojim se određuje novo stanje ljudske egzistencije. Posebno je značajan izraz *curis acuens mortalia corda*, kojim se naglašava da briga (*cura*) postaje trajno obilježje ljudskoga života. Ovaj prikaz pokazuje da ljudska egzistencija nakon Jupiterove intervencije poprima obilježje trajnog napora.

c) Mit o dobima i ljudska smrtnost

Motiv razlike između božanskoga i ljudskog stanja pojavljuje se i u *Eneidi*, osobito u šestome pjevanju, gdje Anhiz opisuje sudbinu ljudskih duša:

Has omnis, ubi mille rotam uoluere per annos,
Lethaeum ad fluuium deus euocat agmine magno (...)

(Verg. *Aen.* VI, 748–749)

Kada pak hiljade ljeta na vremena krugu prolete,
duše božanstvo pozove da zaborav piju iz Lete…[8]

Ovi stihovi naglašavaju razliku između božanske trajnosti i ljudske prolaznosti. Ljudska egzistencija prikazuje se kao ograničeno stanje, koje je jasno odvojeno od božanskoga postojanja.

Time Vergilije mit o dobima povezuje s temeljnom razlikom između ljudskoga i božanskoga stanja.

---

[6] Hardie 1998.
[7] Mynors 1972.
[8] Klaić 2005.

d) Značenje Vergilijeva prikaza

Usporedba s Heziodom otkriva važnu razliku u razumijevanju rada i njegova mjesta u ljudskom životu. Kod Hezioda rad nosi izrazito obilježje kazne, povezane sa Zeusovom odlukom i posljedicama narušenoga odnosa između bogova i ljudi. Kod Vergilija, međutim, rad poprima drukčiji status: on više nije tek znak izgubljene sreće, nego postaje trajna i neizbježna sastavnica ljudskoga postojanja. Time Vergilije ne odbacuje tradicionalni mit, nego ga preoblikuje i produbljuje. Prijelaz iz Saturnova u Jupiterovo doba ne označava samo udaljavanje od izvornoga sklada, nego ujedno uvodi novi oblik ljudskoga života, određen trudom, naporom i svjesnim djelovanjem.

U tom se svjetlu mit o dobima pokazuje kao više od poetske slike davne prošlosti. On postaje način razumijevanja sadašnjega položaja čovjeka u svijetu. Rad se pritom pojavljuje kao temeljni znak ontološke razlike između božanskoga i ljudskoga načina postojanja.

Vergilijev prikaz ujedno se razlikuje od Heziodova i po svojoj strukturi. Umjesto razrađena slijeda više uzastopnih naraštaja, Vergilije oblikuje sažetiji i usmjereniji prikaz, usredotočen na prijelaz iz prvotnoga stanja bez rada u stanje koje je radom bitno obilježeno. Time se naglasak premješta s hronološkoga nizanja razdoblja na samo značenje prijeloma. Mit tako dobiva interpretativnu funkciju: on ne prikazuje samo ono što je bilo, nego objašnjava ono što jest. U Vergilijevoj obradi tradicionalna predaja poprima obilježja poetskoga promišljanja o temeljnim uvjetima ljudskoga života, u kojima rad zauzima središnje mjesto.

Takvo poimanje usko je povezano s ideološkim okvirom Augustove vladavine. Nakon razdoblja političkoga nasilja, novi poredak svoju legitimizaciju temelji na obnovi moralnih vrijednosti, među kojima rad, disciplina i samosvladavanje zauzimaju središnje mjesto. U tom smislu *Georgike* nadilaze granice didaktičkoga spjeva i postaju poetska artikulacija novoga društvenog ideala. Galinsky naglašava da Vergilijev prikaz rada odražava temeljnu ideju augustovske obnove: stabilan politički poredak moguć je samo ondje gdje čovjek prihvaća napor kao sastavni dio vlastite egzistencije.[9] Richard F. Thomas, jedan od vodećih predstavnika tzv. harvardske škole interpretacije Vergilija, zauzima izrazito pesimistično i skeptično stajalište prema tvrdnji da Vergilije podržava Augustov poredak ili da je Jupiterova intervencija providonosna u pozitivnom smislu. Naprotiv, Thomas kritički preispituje dugu tradiciju tzv. augustovske recepcije, koja je Vergilija tumačila u tom ključu. Prema njegovu tumačenju, Jupiterovo uvođenje *labora* čin je nasilja i ambivalencije, a Vergilije

[9] Galinsky 1996, 95 i 122. Vergilije upozorava da *labor improbus* ne znači samo nadvladavanje tromosti, nego i potrebu da se rad ograniči na zadovoljenje nužnih potreba, kako ne bi prerastao u materijalističko pretjerivanje (usp. str. 122).

u *Georgikama* ne potvrđuje ideju moralnog napretka, nego je dovodi u pitanje.[10] Ipak, savremena čitanja, poput onoga Julije Hejduk, upozoravaju da se Vergilijev Jupiter, unatoč uvođenju teškog rada, ne mora nužno promatrati isključivo kao zlonamjeran tiranin, već kao složena figura koja uspostavlja red u kozmosu, makar taj red bio bolan za čovjeka.[11]

3. Tibul i elegijska interpretacija mita o dobima

Mit o dobima čovječanstva zauzima važno mjesto i u Tibulovu pjesništvu, gdje dobiva izrazito elegijsku interpretaciju. Za razliku od Hezioda, koji razvija sustavni model uzastopnih naraštaja, te Vergilija, koji naglašava prijelaz u stanje obilježeno radom, Tibul ovaj mit koristi kao sredstvo poetske refleksije o ljudskoj smrtnosti i gubitku prvotnoga sklada.

Najjasniji prikaz nalazi se u elegiji I, 3, gdje pjesnik evocira Saturnovo doba kao razdoblje sigurnosti i mira:

Quam bene Saturno vivebant rege, priusquam
Tellus in longas est patefacta vias!

(Tib. I, 3, 35–36)

Kako se dobro živjelo pod vlašću Saturna, prije nego što se zemlja otvorila u duge puteve!

(Naš prijevod)

Ovim stihovima Tibul prikazuje Saturnovu vladavinu kao idealno stanje ljudskoga postojanja.[12] Izraz *quam bene vivebant* naglašava kvalitetu života u tome razdoblju, dok izraz *priusquam tellus in longas est patefacta vias* označava prijelomni trenutak koji prekida to stanje. Otvaranje zemlje „u duge puteve“ simbolizira početak nove faze ljudske egzistencije.

a) Pojava plovidbe i promjena ljudskoga stanja

Tibul ovaj prijelaz dodatno pojašnjava motivom plovidbe:

Nondum caeruleas pinus contempserat undas,
Effusum ventis praebueratque sinum,

(Tib. I, 3, 37–38)

Još se bor nije odvažio prezreti modre valove,
niti je bio izložio svoje razastrto krilo vjetrovima.

(Naš prijevod)

[10] Thomas 2001, 91-98 (poglavlje se bavi recepcijom *Georgika*).

[11] Hejduk 2020. Autorica nudi modernu perspektivu o Jupiterovoj ulozi, koja nadopunjuje (i korigira) stariju raspravu između „optimista“ (Galinsky) i „pesimista“ (Thomas).

[12] Za Tibula je mit o zlatnom dobu usko povezan sa specifičnom poetikom elegije. Za razliku od epa, koji afirmira vojnu *militia*, elegija joj suprotstavlja ideal privatnoga života obilježenoga ljubavlju (*militia amoris*), čime zlatno doba postaje simbol svijeta oslobođenoga rata i nasilja, a ne samo rada. Mit tako funkcionira kao sredstvo elegijske kritike ratne stvarnosti i afirmacije ljubavi kao alternativnoga oblika egzistencije.

Bor, odnosno brod, ovdje simbolizira ljudsku težnju za napuštanjem prvotnoga stanja. Plovidba označava početak nove egzistencijalne situacije, obilježene nesigurnošću i izloženošću opasnosti. Time Tibul prikazuje prijelaz iz prvotnoga stanja sigurnosti u stanje nesigurnosti.

b) Pojava nasilja i smrtnosti

Temeljni izraz prijelaza iz Saturnova doba u kasnije stanje ljudske egzistencije Tibul sažima u stihovima:

Tum caedes hominum generi, tum proelia nata,
Tum brevior dirae mortis aperta via est.

(Tib. I, 10, 3–4)

Tada su rođena klanja za ljudski rod, tada su rođeni ratovi,
tada je otvoren kraći put okrutne smrti.

(Naš prijevod)

Ovi stihovi imaju ključnu ulogu u Tibulovoj reinterpretaciji mita o dobima, jer jasno definiraju temeljne posljedice gubitka prvotnoga sklada: pojavu nasilja i promjenu same naravi ljudske smrtnosti. Stihovi jasno povezuju pojavu nasilja s promjenom ljudskoga stanja. Izraz *brevior mortis via* posebno je značajan, jer naglašava da ljudski život postaje kraći i nesigurniji. Kao što ističe Murgatroyd, Tibul ovdje transformira tradicionalni mit o dobima u refleksiju o individualnoj smrtnosti.[13] Time Tibul prikazuje ljudsku smrtnost kao posljedicu gubitka prvotnoga sklada.

c) Značenje Tibulova prikaza

Za razliku od Vergilija, koji rad prikazuje kao trajno obilježje ljudske egzistencije, Tibul naglašava negativne posljedice prijelaza iz Saturnovog doba. Njegov prikaz usmjeren je na gubitak sigurnosti i pojavu smrtnosti. Mit o dobima kod Tibula ne služi kao sustavni prikaz ljudske povijesti, nego kao poetsko sredstvo izražavanja razlike između idealnoga i sadašnjega stanja. Time Tibul transformira tradicionalni mit u poetski izraz egzistencijalne nostalgije za izgubljenim stanjem sigurnosti i besmrtnosti.

d) Tibul u kontekstu antičke tradicije

U Tibulovom prikazu mita o dobima temeljni prijelom između prvotnoga i kasnijega stanja ljudske egzistencije definiran je pojavom nasilja i promjenom naravi ljudske smrtnosti. Saturnovo doba prikazuje se kao razdoblje sigurnosti, mira i sklada, u kojem ljudski život nije obilježen nasiljem niti stalnom prijetnjom smrti. Nasuprot tome, prijelaz u kas-

[13] Murgatroyd 1980.

nije razdoblje označava pojavu organiziranoga nasilja i ratova, koji postaju trajno obilježje ljudskoga postojanja.

Ova se promjena odnosi na društvene relacije, ali također zahvaća i samu strukturu ljudskoga života. Smrt više ne dolazi kao prirodan završetak životnoga vijeka, nego poprima obilježje nasilnoga i prijevremenoga prekida. Time smrtnost postaje jedno od temeljnih obilježja novoga stanja ljudske egzistencije.

Za razliku od ranijih prikaza, koji mit o dobima oblikuju kao sustavni prikaz razvoja čovječanstva, Tibul ga koristi kao sredstvo poetske refleksije o gubitku prvotne sigurnosti i nastanku svijeta obilježenoga nesigurnošću i prolaznošću. Mit tako dobiva izrazito egzistencijalno značenje, jer služi kao objašnjenje temeljnih obilježja ljudskoga života, osobito njegove ranjivosti i konačnosti.

4. Ovidije i model četiriju doba

Dok Heziod razlikuje pet ljudskih naraštaja – zlatni, srebrni, brončani, junački i željezni – rimski pjesnik Publije Ovidije Nazon (*Publius Ovidius Naso*, 43. pr. Kr. – 17. po. Kr.) u svom monumentalnom epu *Metamorfoze* preuzima tu tradiciju, ali je istodobno preoblikuje, reducirajući je na četiri doba i naglašavajući proces moralnog i društvenog opadanja.

Najrazrađeniji rimski prikaz mita o dobima čovječanstva nalazi se upravo u *Metamorfozama*, gdje pjesnik u početnome dijelu spjeva (*Met*. I, 89–150) iznosi podjelu ljudske povijesti na četiri uzastopna doba: zlatno, srebrno, brončano i željezno. Ovim prikazom Ovidije preuzima tradicionalni model, ali ga istodobno preoblikuje, uklanjajući herojsko doba i time uspostavljajući dosljedan niz postupnoga opadanja.

Za razliku od Hezioda, kod kojega herojski naraštaj predstavlja privremeni prekid opadanja, Ovidije oblikuje prikaz u kojem je proces opadanja neprekinut.

a) Zlatno doba (Aurea aetas):
vladavina Saturna i odsutnost zakona

Ovidijev prikaz započinje opisom zlatnoga doba:

Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo,
sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat.

(Ov. *Met.* I, 89–90)

Najprije zlatno bješe vrijeme vjernosti, pravdi
Odano samo od sebe bez zakona i kažnjivača.[14]

[14] Maretić 2008.

Ovim stihovima zlatno doba prikazuje se kao stanje u kojem pravda postoji bez potrebe za zakonom. Izraz *sponte sua* naglašava spontanost moralnoga poretka, dok izraz *sine lege* pokazuje da zakon nije potreban. Time Ovidije prikazuje prvotno stanje kao razdoblje potpune harmonije.

Odsutnost društvenih institucija dodatno se naglašava; nije bilo brončanih ploča sa zakonskim odredbama niti potrebe za sucima i sudskim postupcima.[15] Pjesnik pritom svjesno poseže za terminologijom rimskoga pravnog i javnog života kako bi stanje prvotne nevinosti prikazao kao odsutnost pravnog poretka, implicitno sugerirajući da sama potreba za zakonom svjedoči o već nastupilom moralnom padu.

Nec verba minantia fixo
aere legebantur.

(Ov. *Met*. I, 91–92)

Sa pribitih mjedenih ploča
nisu se čitale grožnje.

(Prijevod: Tomo Maretić)

Odsutnost pisanih zakona pokazuje da društveni poredak postoji bez prisile, a priroda također spontano daje plodove:

Ipsa quoque inmunis rastroque intacta nec ullis
saucia vomeribus per se dabat omnia tellus.

(Ov. *Met*. I, 101-102)

Slobodna zemlja sama od sebe davala sve je,
motika nije ticala nje ni ranjavao plug je.

(Prijevod: Tomo Maretić)

Zemlja daje plodove bez obrade, što naglašava odsutnost rada. Ekonomski i tehnološki aspekti toga doba također su obilježeni spontanošću i neposrednošću. Zemlja je davala plodove sama od sebe (*ipsa… immunis*), bez obrade i ljudskog napora, dok slika vječnoga proljeća (*ver erat aeternum*), rijeka mlijeka i nektara te meda koji kaplje sa zelenoga hrasta evocira svijet prirodnoga obilja i nenarušenoga sklada.[16] Odsutnost plovidbe – „još bor nije sišao s gora da posjeti strani svijet“ – kao i potpuni izostanak ratne opreme, naglašavaju samodostatnost i miroljubivost toga stanja. Takav prikaz oblikuje ideal samodostatne i nenasilne egzistencije, koji stoji u izrazitom kontrastu s ekspanzionističkom i pravno strukturiranom stvarnošću rimskoga svijeta u kojemu Ovidije živi, čime mit poprima i diskretno kritičku dimenziju.[17]

---

[15] Ov. *Met*. I, 91–93. Ovidije ovdje aludira na *Zakonik XII ploča*, temelj rimskog prava.

[16] Ov. *Met*. I, 111–112. Slika meda koji kaplje s drveta topos je *adynatona* koji označava obilje.

[17] Bömer 1969, 45. Odsutnost plovidbe (*nondum caesa suis* ...) česta je u antičkim opisima idealnog stanja jer plovidba implicira pohlepu i trgovinu.

b) Srebrno doba (Argentea proles): početak rada i kulture

Prijelaz u srebrno doba obilježen je smjenom na božanskom prijestolju: Saturn je svrgnut i bačen u Tartar, a vlast nad svijetom preuzima Jupiter.[18] Ovidije to razdoblje određuje komparativno, kao stanje koje je slabije od zlatnoga, ali još uvijek vrijednije od brončanoga, čime ga smješta u prijelaznu fazu postupnoga opadanja.

Postquam Saturno tenebrosa in Tartara misso
sub Iove mundus erat, subiit argentea proles,
auro deterior, fulvo pretiosior aere.

(Ov. *Met*. I, 113-114)

Pošto je Saturn bačen u Tartarsku tminu te svijet
Dođe pod Jupiter-boga, tad srebrno nastade doba,
Koje je od zlata gore, a bolje od crvene mjedi.

(Prijevod: Tomo Maretić)

Ovaj trenutak označava početak promjene ljudskoga stanja.

Jupiter uvodi godišnja doba. Met. I, 115–120 opisuje mitološko obnavljanje zemlje nakon Potopa, gdje se pod Jupiterovim pokroviteljstvom pojavljuju nova godišnja doba (*aestus* = ljeto/vrućina, *autumnus* = jesen, *hiems* = zima), simbolizirajući cikličnost prirode nakon uništenja, gdje se zemlja oporavljala pod Jupiterom, i ljeto i jesen i zima. Time priroda prestaje biti trajno blagonaklona prema čovjeku.

Ljudi su prisiljeni graditi skloništa i obrađivati zemlju:

Semina tum primum longis Cerealia sulcis
obruta sunt, pressique iugo gemuere iuvenci.

(Ov. *Met*. I, 123-124)

Sjeme je Cererino u brazde bacano duge
Prvi put tad i pod jarmom zaječaše prvi put junci.

(Prijevod: Tomo Maretić)

Rad se pojavljuje kao nužan uvjet opstanka, simptom pale egzistencije, a ne njezino ispunjenje, čime se dodatno naglašava nepovratnost prijelaza iz zlatnoga u ljudsko postojanje nakon gubitka prvotnoga sklada.

c) Brončano doba (Aenea proles)

Brončano doba u Ovidijevu prikazu ima prijelaznu funkciju. Ljudi postaju „okrutnijega duha“ (*saevior ingeniis*) i „spremniji na strašno oružje“ (*ad horrida promptior arma*), ali, kako pjesnik izričito napominje, „još ne bijaše opako“ (*nondum sceleratum*).

[18] Ov. Met. I, 113–114.

Tertia post illam successit aenea proles
saevior ingeniis et ad horrida promptior arma.

(Ov. *Met*. I, 125-126)

Treće koljeno dođe iza toga mjedeno, koje
Bjesnije bijaše ćudi, na bojeve spremnije ljute.

(Prijevod: Tomo Maretić)

Ovdje se prvi put pojavljuje nasilje kao trajno obilježje ljudske egzistencije.

d) Željezno doba

Željezno doba predstavlja najniži stupanj ovoga procesa:

Protinus inrupit venae peioris in aevum / omne nefas

(Ov. *Met*. I, 128-129)

U doba loše rude, grjehota svakakva odmah / Navali

(Prijevod: Tomo Maretić)

Izraz *omne nefas* naglašava potpunu moralnu degradaciju.

Posebno je značajan opis pohlepe: *amor sceleratus habendi* (Ov. Met. I, 131) – „prokleta požuda posjedovanja". Pohlepa postaje dominantno obilježje ljudskoga ponašanja. Pojavljuju se i ratovi te se živi od pljačke – *vivitur ex rapto* (Ov. *Met*. I, 144).

Društveni odnosi se raspadaju. Sljedeći stih upućuje na duboku krizu obiteljskih odnosa i narušavanje temeljnih etičkih normi. Može se razumjeti kao aluzija na oceubistvo ili barem na želju za očevom smrću potaknutu očekivanjem nasljedstva. Takva je pomisao u rimskom moralnom i pravnom okviru imala osobito veliku težinu, jer je predstavljala jedan od najtežih oblika zločina i istodobno radikalan prijestup protiv načela *pietas*, koje je činilo temelj rimskoga obiteljskog i društvenog poretka.

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

(Ov. *Met*. I, 148)

A sin / prije suđenog dana za očeve godine pita.

(Prijevod: Tomo Maretić)

Konačni simbol opadanja jest odlazak Pravde:

Victa iacet pietas, et virgo caede madentis
ultima caelestum terras Astraea reliquit.

(Ov. *Met*. I, 149-150)

Satrta pobožnost leži; od sviju bogova zadnja
Zemlju okrvavljenu Astreja ostavi djeva.

(Prijevod: Tomo Maretić)

Odlazak Astreje simbolizira prekid između božanskoga i ljudskoga svijeta.[19]

e) Značenje Ovidijeva prikaza

Ovidijev prikaz dobâ čovječanstva nije samo varijacija tradicionalnoga mita, nego njegova radikalna reinterpretacija, jer uklanjanjem herojskoga doba ukida posljednju mogućnost obnove izgubljene harmonije. Za razliku od ranije tradicije, u kojoj postoji privremeni prekid toga procesa, Ovidije oblikuje prikaz u kojem je opadanje neprekinuto, čime dodatno naglašava nepovratnost promjene koja je zahvatila ljudski svijet.

Uklanjanjem herojskoga doba ljudska se povijest prikazuje kao jedinstven tok postupnoga udaljavanja od prvotnoga sklada. Time mit poprima funkciju ne samo prikaza kozmičkih promjena, nego postaje sredstvo interpretacije ljudskoga stanja, osobito pojave nasilja, nepovjerenja i moralne nestabilnosti.

Kod Ovidija civilizacija se ne pojavljuje kao ostvarenje ljudske veličine, nego kao simptom njegovoga pada. Završni prekid između ljudskoga i božanskoga svijeta dodatno naglašava konačnost te promjene. Time Ovidije preoblikuje tradicionalni mit u poetički model koji objašnjava sadašnje stanje ljudske egzistencije kao trajno obilježeno nesigurnošću i moralnim opadanjem.

Rad kod Ovidija označava početak procesa postupnoga udaljavanja od božanskoga poretka.[20] Rad tako postaje temeljni znak ontološkoga pada, koji ukazuje na konačni prijelaz iz stanja božanske blizine u stanje povijesne egzistencije obilježene ograničenošću. Ta se perspektiva dodatno produbljuje u prikazu željeznoga doba, gdje rudarstvo i tehnički razvoj postaju povezani s nasiljem, pohlepom i raspadom društvenih odnosa. Wallace-Hadrill s pravom upozorava da Ovidijev prikaz civilizacijskog razvoja ne potvrđuje ideologiju moralne obnove, nego pokazuje da je nastanak civilizacije nerazdvojiv od gubitka izvorne nevinosti. Ovidije nije augustovski propagandist, nego suptilan kritičar. Njegovo zlatno doba nije nešto što se može obnoviti političkim programom. Ono je nepovratno izgubljeno.[21]

---

[19] Božica *Astreja* se često poistovjećuje s pravdom (*Iustitia*). Grčki pjesnik i astronom Arat (grč. Ἄρατος) u *Vremenskim pojavama i nebeskim znakovima* (Φαινόμενα καὶ διοσεμεῖα) (96 i d.) također opisuje njezin odlazak, ali Ovidije dramatizira taj trenutak kao konačni pečat propasti.

[20] Za analizu napetosti između Ovidijeve poezije i augustovske ideologije, te ambivalentnosti „napretka“, vidjeti Barchiesi 1997, 8-15 (Barchiesi ovdje definira temeljni problem – kako Ovidije koristi mit da bi destabilizirao službenu, „teleološku“ povijest koju promovira August; ideja da sva povijest vodi ka carstvu kao vrhuncu) i 230-237 (Barchiesi raspravlja o kraju *Metamorfoza* i o tome je li Ovidijev svijet doista „napredovao“ do Augusta ili je August samo još jedna faza u vječnoj promjeni i nestabilnosti).

[21] Wallace-Hadrill 2008, 104–108, posebno 106.

5. Komparativna analiza prikaza dobâ čovječanstva

Komparativna analiza prikaza dobâ čovječanstva kod Hezioda, Vergilija, Tibula i Ovidija pokazuje da se tradicionalni mitološki obrazac u antičkoj književnosti ne prenosi kao nepromijenjena predaja, nego se reinterpretira u skladu s promijenjenim razumijevanjem ljudske egzistencije. Iako svi navedeni autori polaze od predodžbe prvotnoga stanja sklada i njegova kasnijeg gubitka, razlike u strukturi i funkciji mita upućuju na bitnu promjenu njegovog značenja, osobito u rimskoj književnosti.

Najcjelovitiji i ujedno najutjecajniji model oblikuje Heziod, koji ljudsku povijest prikazuje kao niz uzastopnih naraštaja. Ova struktura ne predstavlja hronološki prikaz u povijesnom smislu, nego poetički model kojim se sadašnje stanje čovječanstva objašnjava kao posljedica postupnoga udaljavanja od božanskoga poretka. Posebno je značajno da Heziod rad i patnju ne prikazuje kao neutralna obilježja ljudskoga života, nego kao znak promijenjenoga ontološkog statusa čovjeka, koji više ne sudjeluje u prvotnom stanju sklada.

Rimski pjesnici preuzimaju ovaj temeljni obrazac, ali ga pritom preoblikuju. Kod Vergilija mit gubi oblik postupnoga niza i koncentrira se na temeljni prijelom između dvaju stanja: prvotnoga stanja bez rada i kasnijega stanja koje je radom određeno. Time se naglasak premješta s hronološke strukture na egzistencijalno značenje samoga prijelaza. Rad se pritom ne pojavljuje samo kao posljedica gubitka, nego kao temeljno obilježje ljudskoga postojanja, koje određuje čovjekov odnos prema prirodi i vlastitoj smrtnosti. Mit tako poprima funkciju interpretativnoga modela kojim se objašnjavaju temeljni uvjeti ljudske egzistencije.

Sličan prijelazni model pojavljuje se i kod Tibula, ali s drukčijim naglaskom. Dok Vergilije uvođenje rada povezuje s uspostavom novoga oblika ljudskoga života, Tibul ga promatra iz perspektive gubitka. U njegovu prikazu prijelaz iz Saturnova doba označava pojavu nasilja i promjenu same naravi ljudske smrtnosti. Mit se pritom ne oblikuje kao sustavni model povijesti, nego kao poetsko sredstvo refleksije o nepovratnom gubitku prvotnoga stanja sigurnosti. Time dobiva izrazito egzistencijalno značenje, jer artikulira svijest o temeljnoj ranjivosti ljudskoga života.

Najradikalniju reinterpretaciju tradicionalne sheme donosi Ovidije. Uklanjanjem herojskoga doba on uspostavlja model u kojem se ljudska povijest prikazuje kao neprekinuti proces opadanja, bez mogućnosti privremenoga povratka izgubljenomu stanju sklada. U njegovom prikazu razvoj civilizacije nerazdvojiv je od pojave nasilja, pohlepe i nepovjerenja, čime mit poprima obilježja poetske refleksije o unutarnjoj proturječnosti ljudskoga napretka. Time se dodatno naglašava razlika između božanskoga i ljudskoga svijeta, koja se pojavljuje kao temeljno obilježje ljudske egzistencije.

Usporedba ovih prikaza pokazuje da se u rimskoj književnosti mijenja sama funkcija mita o dobima. Dok kod Hezioda mit prvenstveno objašnjava sadašnje stanje čovječanstva u odnosu na njegovu mitsku prošlost, kod rimskih pjesnika on postaje sredstvo refleksije o egzistencijalnim obilježjima ljudskoga života. Posebno mjesto pritom zauzima motiv rada, koji kod Hezioda označava posljedicu pada, dok kod Vergilija postaje trajno obilježje ljudske egzistencije, a kod Ovidija znak nepovratnoga udaljavanja od prvotnoga sklada. Tibul, pak, naglašava njegovu povezanost s pojavom nasilne i prijevremene smrtnosti.

Time se pokazuje da mit o dobima u rimskoj književnosti gubi obilježja isključivo kozmološkoga modela i poprima funkciju poetskoga sredstva interpretacije ljudske egzistencije. U tom procesu tradicionalna mitološka shema postaje način artikulacije temeljnih pitanja o naravi ljudskoga života, njegovoj prolaznosti i njegovom odnosu prema izgubljenomu poretku božanske harmonije.

Zaključak

Analiza prikaza dobâ čovječanstva kod Hezioda, Vergilija, Tibula i Ovidija pokazuje da mit o dobima u antičkoj književnosti ne funkcionira kao statična mitološka predaja, nego kao dinamičan književni model čije se značenje oblikuje u skladu s promijenjenim razumijevanjem ljudske egzistencije. Iako svi navedeni autori preuzimaju tradicionalnu predodžbu o prvotnom stanju sklada i njegova postupnog gubitka, način na koji interpretiraju taj prijelaz bitno se razlikuje, osobito u pogledu značenja rada, smrtnosti i odnosa između ljudskoga i božanskoga svijeta.

Heziodov prikaz uspostavlja temeljni obrazac u kojem se ljudska povijest oblikuje kao proces postupnoga udaljavanja od božanskoga poretka. U njegovoj viziji sadašnje stanje čovječanstva određeno je gubitkom prvotne blizine s bogovima, a rad i patnja pojavljuju se kao obilježja egzistencije koja je nepovratno lišena izvorne harmonije. Ovaj model postaje polazište kasnijim pjesnicima, ali u rimskoj književnosti poprima nova značenja.

Kod Vergilija mit o dobima više nije oblikovan kao niz uzastopnih naraštaja, nego kao prikaz temeljnoga prijeloma koji definira ljudsko postojanje. Uvođenje rada ne označava samo posljedicu izgubljenoga sklada, nego trenutak u kojem ljudska egzistencija poprima svoje trajno obilježje. Time mit prestaje biti isključivo prikaz prošlosti i postaje sredstvo razumijevanja sadašnjega položaja čovjeka u svijetu.

Tibul, nasuprot tome, tradicionalni mit preoblikuje u elegijsku refleksiju o gubitku sigurnosti i sve većoj izloženosti nasilnoj i prijevremenoj smrti. U njegovom prikazu mit ne služi kao sustavni model povijesti,

nego kao poetički izraz svijesti o nepovratnom gubitku prvotnoga stanja, čime dobiva izrazito egzistencijalno značenje.

Najdosljedniju reinterpretaciju tradicionalne sheme oblikuje Ovidije, koji uklanjanjem herojskoga doba uspostavlja model neprekinutoga opadanja. U njegovom prikazu razvoj civilizacije ne pojavljuje se kao napredak, nego kao proces koji je nerazdvojiv od moralne degradacije i konačnoga prekida između ljudskoga i božanskoga svijeta. Mit time poprima funkciju poetskoga modela kojim se objašnjava stanje ljudske egzistencije kao trajno obilježeno nesigurnošću, nasiljem i prolaznošću.

Usporedba ovih prikaza jasno pokazuje da rimski pjesnici ne preuzimaju heziodovski model kao zatvorenu tradiciju, nego ga reinterpretiraju u skladu s vlastitim razumijevanjem ljudske egzistencije. Mit o dobima pritom prestaje funkcionirati kao narativ o izgubljenoj prošlosti i postaje poetički model promišljanja sadašnjega ontološkog položaja čovjeka. Time se potvrđuje da ovaj mit u antičkoj književnosti ne djeluje samo kao element mitološke predaje, nego kao jedno od ključnih poetičkih sredstava pomoću kojih antički autori artikuliraju vlastito razumijevanje ljudske prirode, povijesti i granica ljudskoga postojanja.

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI

Evelyn-White, H.G. (trans.) (2002) Hesiod, *Hesiod, the Homeric Hymns, and Homerica*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Glavičić, B. (trans.) (2005) Hesiod, *Poslovi i dani; Postanak bogova; Homerove himne*. Zagreb: Demetra.

Klaić, B. (trans.) (2005) Virgil, *Eneida*. Zagreb: Globus Media.

Maretić, T. (trans.) (2008) Ovid, *Metamorfoze*. Zagreb: Europapress holding.

Miller, F.J. (trans.) (1916) Ovid, *Metamorphoses. Vol. I: Books 1–8*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Mynors, R.A.B. (ed.) (1972) Virgil, *P. Vergili Maronis opera*. Corrected reprint of the 1969 edn. Oxford: Clarendon Press.

SEKUNDARNA LITERATURA

Barchiesi, A. (1997) *The Poet and the Prince: Ovid and Augustan Discourse*. Berkeley, CA: University of California Press.

Bömer, F. (1969) *P. Ovidius Naso: Metamorphosen. Buch I–III*. Heidelberg: C. Winter.

Galinsky, K. (1996) *Augustan Culture: An Interpretive Introduction*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
González, J.M. (2018) 'Hesiod's Rhetoric of Exhortation', in Loney, A.C. and Scully, S. (eds.) *The Oxford Handbook of Hesiod*. Oxford: Oxford University Press, 157–174.
Hardie, P.R. (1998) *Virgil*. Oxford: Oxford University Press for the Classical Association.
Hejduk, J.D. (2020) *The God of Rome: Jupiter in Augustan Poetry*. New York: Oxford University Press. doi: 10.1093/oso/9780190607739.001.0001.
Loney, A.C. and Scully, S. (eds.) (2018) *The Oxford Handbook of Hesiod*. Oxford: Oxford University Press. doi: 10.1093/oxfordhb/9780190209032.001.0001.
Murgatroyd, P. (1980) *Tibullus I: A Commentary on the First Book of the Elegies of Albius Tibullus*. Pietermaritzburg: University of Natal Press.
Thibodeau, P. (2011) *Playing the Farmer: Representations of Rural Life in Vergil's Georgics*. Berkeley: University of California Press.
Thomas, R.F. (2001) *Virgil and the Augustan Reception*. Cambridge: Cambridge University Press.
Van Noorden, H. (2014) *Playing Hesiod: The 'Myth of the Races' in Classical Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press.
Wallace-Hadrill, A. (2008) *Rome's Cultural Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press.

THE POETICS OF DECLINE: TRANSFORMATIONS OF THE MYTH OF THE AGES OF HUMANKIND IN HESIOD, VIRGIL, TIBULLUS, AND OVID

SUMMARY

The myth of the Ages of Humankind represents one of the most enduring and adaptable narrative structures in classical antiquity. Far from constituting a static cosmological account of the past, the myth functions as a dynamic hermeneutic framework through which ancient poets interpreted the human condition, morality, and their own place within history. This article offers a comparative analysis of the treatment of the myth in the works of Hesiod, Virgil, Tibullus, and Ovid, arguing that, in Roman poetry, it ceases to function merely as a chronology of degeneration and develops into a 'poetics of decline': a literary framework for articulating the tension between a lost state of divine harmony and a present reality defined by labour, war, and mortality.

The analysis begins with Hesiod's *Works and Days*, which establishes the foundational model of the five races: Golden, Silver, Bronze, Heroic, and Iron. Hesiod's scheme is not strictly historical, but fundamentally moral and theological. Its general trajectory is one of increasing distance from the gods, marked by the emergence of suffering, labour, and injustice. The article nevertheless highlights a crucial structural feature of Hesiod's account: the Heroic Age. This age interrupts the linear pattern of decline by offering a temporary restoration of virtue and, for some of its members, a blessed afterlife. Its presence suggests that

Hesiod's model is not one of unqualified pessimism, but rather a moral schema intended to instruct his audience. The Iron Age, moreover, is characterised by a mixture of good and evil: justice remains possible, but its preservation requires sustained effort.

The article then examines Virgil's transformation of this model in the *Georgics* and the *Aeneid*. In place of Hesiod's more complex sequence, Virgil largely condenses the myth into a binary opposition between the reign of Saturn, associated with the Golden Age, and the reign of Jupiter, identified with the present condition of humankind. The focal point of Virgil's interpretation is the transition between these two states, marked above all by the introduction of labour (*labor*). The article interprets this transition not simply as a punishment, but as a complex theological intervention. Under Saturn, the earth yielded its produce freely, but human beings remained in a state of torpor; Jupiter introduced danger and scarcity in order to sharpen human ingenuity (*curis acuens mortalia corda*). Drawing on recent scholarship, including Hejduk, the authors argue that Virgil presents labour as an ambivalent force: it is a burden characteristic of the post-Saturnian world, yet at the same time a defining condition of human identity and civilisation.

In the elegies of Tibullus, the myth undergoes a generic transformation. The poet employs the Golden Age as the object of an 'existential nostalgia', contrasting an imagined peaceful past with a present defined by *militia*, warfare, and greed. The analysis emphasises Tibullus' particular concern with the technological dimensions of decline, especially navigation and the surveying and division of land. For Tibullus, the 'opening of the world' through seafaring does not constitute progress; rather, it represents a violation of natural boundaries and is closely associated with the spread of premature and violent death. Within the conventions of Roman elegy, the myth thus becomes a means of criticising the martial and commercial values of the Augustan age through the imaginative construction of an alternative ideal of pastoral simplicity.

Finally, the article considers Ovid's *Metamorphoses*, which offers the most systematic and, in certain respects, the most radical reinterpretation of the myth. Ovid omits Hesiod's Heroic Age, thereby producing a sequence of uninterrupted and increasingly rapid decline across four ages: Golden, Silver, Bronze, and Iron. The analysis shows how Ovid associates moral corruption with the development of civilisation itself. In the Ovidian model, the emergence of law, mining, and navigation does not remedy the problems of human existence; rather, these developments signal the loss of an earlier, instinctive moral order. The Iron Age is characterised by *amor sceleratus habendi*, the accursed desire for possession, and culminates in the breakdown of familial bonds and the departure of Justice, Astraea, from the earth. The authors suggest that Ovid's version may also function as an implicit critique of Augustan claims to the restoration of a 'Golden Age', since the poem presents the corruption of the Iron Age as deeply embedded in the structures of civilisation and therefore resistant to reversal.

In conclusion, the comparative analysis demonstrates that, although all four authors share the basic premise of a decline from an original state of harmony, their elaborations of the myth differ substantially in accordance with their poetic, moral, and philosophical concerns. Hesiod employs the myth primarily as

an instrument of moral instruction centred on justice; Virgil uses it to explore the necessity and ambiguity of labour; Tibullus turns it into a vehicle for lamenting the loss of peace and security; and Ovid employs it to expose the moral contradictions inherent in civilisation. The ‘poetics of decline’ thus emerges as a sophisticated literary mode for exploring the ontological distance between the divine and the human, transforming a traditional mythological narrative into a sustained meditation on the conditions and limits of human existence.